

Η θέση της γυναίκας

στο

Ιλιαδικό Έπος

Κωστή Σοφία

Τάξη Β΄

Σχ. Έτος 2022-23

«Τόσα κορμιά ριγμένα στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης.

τόσες ψυχές δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.

Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη

το αίμα για ένα λινό κυμάτισμα

για μια νεφέλη μιας πεταλούδας

τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου

για ένα πουκάμισο αδειανό,

για μιαν Ελένη.»

Γιώργος Σεφέρης «Ελένη»

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ιλιάδα είναι ένα ηρωικό πολεμικό έπος με πρωταγωνιστές σπουδαίους Αχαιούς και Τρώες πολεμιστές που αγωνίζονται για να υπερασπιστούν ιδανικά, όπως είναι η πατρίδα, η τιμή, η οικογένεια, και δίνουν τη ζωή τους στο πεδίο της μάχης. Πολυύμνητη όμως και με ξεχωριστή θέση στο ομηρικό ποιητικό στερέωμα της Ιλιάδας είναι η γυναικεία παρουσία, όπου ο Όμηρος παράλληλα με τα ινδάματα ήθους ανδρών, στήνει και διδάσκει και ήθη ηρωίδων. Γιατί αν δεν υπήρχε η Ελένη, δεν θα γινόταν ο Τρωικός πόλεμος. Δεν θα αποχωρούσε από τον πόλεμο ο Αχιλλέας, αν δεν υπήρχε η Βρισηίδα. Και ο ο Έκτορας δεν θα υπερασπιζόταν με τόσο θάρρος την Τροία, αν δεν υπήρχε η Ανδρομάχη. Στην Ιλιάδα, λοιπόν, η γυναίκα κατέχει αρκετά σημαντική θέση.

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να «γνωρίσουμε» τις γυναικείες μορφές που εμφανίζονται στο έπος και να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τη θέση και το ρόλο που είχαν στην ομηρική κοινωνία.

Η γυναίκα της Ομηρικής εποχής

Οι γυναίκες φορούν συνήθως έναν ανοιχτό πέπλο, απλό χιτώνα ή χιτώνα με ψευδομάνικα. Τους διακοσμημένους χιτώνες τους, τα ιμάτια, τα φορούσαν σαν πανωφόρια πάνω στο κεφάλι ή στους ώμους ή πάλι σα σάλι, κομψά διπλωμένους στο σώμα. Δίνουν ακόμη σημασία τόσο στην περιποίηση των μαλλιών όσο και στα κοσμήματα που θα φορέσουν. Συγκρατούν τα μακριά μαλλιά με μια απλή ταινία ή τα ανεβάζουν ψηλά σε κόρυμβο με περισσότερες, ενώ με τον κεκρύφαλο τα μαζεύουν χαμηλά στον αυχένα, για να μην πέφτουν προς τα πίσω. Η πλεχτή αναδέσμη τις βοηθά, ώστε να συγκρατούν τα μαλλιά τους ψηλά. Την κόμμωση συμπληρώνει η προσεγμένη κόσμηση: η χρυσή στεφάνη στολίζει τα μαλλιά, και το περίτεχνο δίχτυ τα κοσμεί και τα συγκρατεί ταυτόχρονα. Πολλές γυναίκες φορούν ενώτια στα αυτιά και στολίζουν το λαιμό τους με κομψά περιδέραια και τα χέρια τους με περιβραχιόνια.

Αυτή την περίοδο το λευκό δέρμα θεωρείται πρότυπο ιδανικής ομορφιάς (Ανδρομάχη Ραψωδία Ζ «λευκόχερη»). Ο Αγαμέμνωνας στην Α ραψωδία δικαιολογώντας την άρνησή του να ελευθερώσει την Χρυσήδα αναφέρεται στα

χαρακτηριστικά της ιδανικής γυναίκας: ομορφιά, ωραίο παράστημα, σύνεση, φρονιμάδα και επιδεξιότητα στις γυναικείες εργασίες.

Την εποχή του Ομήρου οι γυναίκες έχουν πρόσβαση σε όποιο χώρο του σπιτιού αυτές επιθυμούν, ακόμη και στον ιδιωτικό χώρο όπου ο οικοδεσπότης δεχόταν και φιλοξενούσε τους φίλους του. Τον περισσότερο, όμως, χρόνο τους τον περνούν στον γυναικωνίτη, χώρο στον πάνω όροφο του σπιτιού. Εκεί φρόντιζαν τη σωματική τους εμφάνιση. Ωστόσο, φρόντιζαν και για τις καθημερινές ανάγκες της οικογένειας, δίνοντας τις κατάλληλες εντολές στους δούλους του σπιτιού.

Όταν η ανάγκη επιβάλλει την παρουσία τους μπροστά σε άνδρες, όπως π.χ. στο μέγαρο του μυκηναϊκού ανακτόρου, τη μεγάλη αίθουσα που φιλοξενεί την εστία, εμφανίζονται συνοδευμένες από τις βάνιες (Ελένη, *Ραψωδία Γ*, Ανδρομάχη, *Ραψωδία Ζ*) καλύπτοντας το κεφάλι τους με τη μαντίλα, δείγμα συστολής μπροστά σε ξένους άντρες, με τους οποίους, όμως, συνδιαλέγονται άνετα. Το ίδιο προσεκτικές στη συμπεριφορά τους είναι και έξω από τον οίκο τους, για να μη δώσουν λαβή για σχόλια. Μπορεί την εποχή του Ομήρου, η γυναίκα να κυκλοφορεί ελεύθερα μέσα και έξω από το σπίτι, όπως και να διαθέτει ελευθερία λόγου αλλά ο ρόλος της ήταν περιορισμένος.

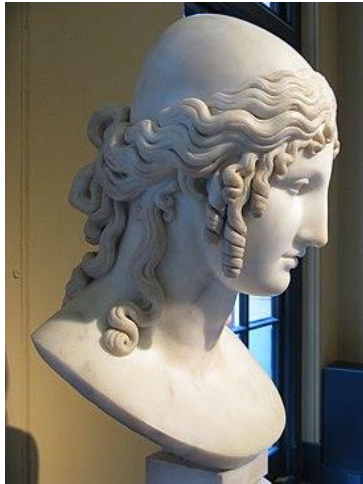
Οι καθημερινές ασχολίες των γυναικών στους Ομηρικούς χρόνους είναι ποικίλες. Μέσα στο σπίτι απασχολούνται με το μαγείρεμα, το άλεσμα, το ζύμωμα, το πλάσιμο και το ψήσιμο. Αλλά και έξω από το σπίτι πλένουν, στεγνώνουν και αρωματίζουν τα ρούχα, γεμίζουν τους αμφορείς κρασί και μαζεύουν καρπούς από τα δέντρα. Οι οικοδέσποινες δεν περνούν πολύ χρόνο στην κουζίνα, διότι το μαγείρεμα είναι καθαρά δουλειά των υπηρετριών. Οι ίδιες, ακόμη κι αν πρόκειται για μέλη της βασιλικής οικογένειας, ασχολούνται με την επεξεργασία του μαλλιού και την ύφανση στον αργαλειό, σε

χώρο ειδικά διαμορφωμένο στο γυναικωνίτη. Γυναίκες αριστοκρατικής καταγωγής, καταπιάνονται με τις ίδιες δουλειές με τις υπηρέτριες όπως βλέπουμε να προτρέπει ο Έκτορας την Ανδρομάχη στη ραψωδία Ζ. Ακόμη και η Ελένη στη ραψωδία Γ εικονίζεται να υφαίνει. Η ύφανση και η επεξεργασία του μαλλιού, επειδή εξασφαλίζει τον απαραίτητο ρουχισμό για τους ανθρώπους του οίκου, θεωρείται ως η κυριότερη εργασία. Μαζί με το συντονισμό των υπόλοιπων εργασιών - έργο ευθύνης είναι η κυριότερη ασχολία της βασίλισσας, ενώ δευτερεύουσες και κοπιαστικότερες εργασίες αναλαμβάνουν αποκλειστικά οι υπηρέτριες.

Μέσα στην Ιλιάδα βλέπουμε και τον ρόλο των γυναικών ως πολεμικά λάφυρα. Οι γυναίκες ανάλογα με τα προσόντα που διέθεταν κατατάσσονταν ως πολεμικά λάφυρα για συγκεκριμένους αρχηγούς-πολεμιστές που ξεχώριζαν για την ανδρεία τους και τα έργα τους. Ήταν δηλαδή σαν αμοιβή, σαν δώρο για τον κόπο τους κατά τη διάρκεια του πολέμου. Στην Α ραψωδία της Ιλιάδας βλέπουμε να ξεσπά ολόκληρη διαμάχη γιατί ο Χρύσης ζητάει πίσω την κόρη του με ικεσίες η οποία έχει απονεμηθεί ως πολεμικό λάφυρο στον Αγαμέμνονα. Ο Αγαμέμνονας αρνείται να τη δώσει και έτσι ο Φοίβος θυμώνει και προκαλεί μεγάλες συμφορές στους Αχαιούς. Επιπλέον οι σκέψεις του Έκτορα (Ραψωδία Ζ) για την τύχη της Ανδρομάχης είναι ενδεικτικές της τύχης των γυναικών μετά από έναν πόλεμο.

Οι Γυναίκες της Ιλιάδας

Η ΕΛΕΝΗ

Η ομορφιά της Ελένης είχε γίνει γνωστή σε όλη την Ελλάδα και άρχισαν να καταφθάνουν στο παλάτι του θνητού πατέρα της Ελένης μνηστήρες ή εκπρόσωποί τους, που προσπαθούσαν να την εξασφαλίσουν για λογαριασμό τους. Επιθυμία του Τυνδάρεου ήταν η κόρη του να παντρευτεί τον Μενέλαο, και γιατί ήταν πλουσιότερος απ' όλους τους μνηστήρες και γιατί ήταν αδελφός του Αγαμέμνονα, άνδρας της μεγάλης του κόρης, της Κλυταιμνήστρας. Ωστόσο, υπήρχε κίνδυνος να συγκρουστούν οι μνηστήρες μεταξύ τους ή να ενωθούν όλοι εναντίον του Τυνδάρεου και αυτού που

θα είχε διαλέξει για γαμπρό του. Γι' αυτό και, πριν την εκλογή, δέσμευσε με όρκο τους μνηστήρες, ύστερα και από προτροπή του Οδυσσέα, να σεβαστούν την όποια απόφαση και επιπλέον να συνδράμουν στον σύζυγο της Ελένης, όποιος κι αν ήταν, σε περίπτωση που η Ελένη γινόταν θύμα αρπαγής. Έτσι όταν ο Πάρις αρπάζει την Ελένη όλοι οι Αχαιοί ξεκινούν για την Τροία έτσι ώστε να βοηθήσουν τον Μενέλαο.

Η ΕΛΕΝΗ ΣΤΗΝ ΤΡΟΙΑ

Σύμφωνα με τον Όμηρο η Ελένη έζησε όλα τα χρόνια του πολέμου στην Τροία. Οι Τρώες τη θεωρούν αιτία του πολέμου και τη μισούν. Άλλωστε ο λόγος του Έκτορα στη ραψωδία Γ της Ιλιάδας, που κατακλύζεται από την παρουσία της κόρης του Δία Ελένης και τις ομολογίες της, είναι ολοκάθαρος. Ο πόλεμος αιτία έχει την αρπαγή της ωραίας γυναίκας που ήταν «νυός», σύζυγος, του αδελφού του, του πανέμορφου Πάρι. Την ομορφιά της θαύμασαν και παίνεψαν πολλοί. Χαρακτηριστική ως προς αυτό είναι η σκηνή πάνω στα τείχη, όπου οι γέροντες Τρώες εκφράζουν τον θαυμασμό τους για την Ελένη και ο Πρίαμος λέει: «Ας μη κατηγορούν τους Τρώες και τους Αχαιούς με τα γοργά πόδια, που πολύ καιρό βασανίζονται για μια τέτοια γυναίκα ολόδια είναι η όψη της με αθάνατης Θεάς» Γ 156-158 λέει, περιγράφοντας με αυτόν τον τρόπο την ομορφιά της Ελένης, αφού πουθενά στα ομηρικά κείμενα δεν αναφέρονται τα χαρακτηριστικά της. Ακόμα στο στίχο 171 ο ποιητής την χαρακτηρίζει «γυνή θεία» προσδιορίζοντας την ασύλληπτη λάμψη της εμφάνισής της.

Ο χαρακτήρας της

Η Ελένη άφησε πίσω τον σύζυγο και την κόρη της και έφυγε για την Τροία με τον Πάρη, σύμφωνα με τον μύθο που όλοι γνωρίζουμε. Από την πράξη αυτή φαίνεται η επιπολαιότητα και ο εγωισμός της. Στην ραψωδία όμως αυτή φαίνεται πως έχει μετανιώσει για τις πράξεις της και έχει αναλάβει την ευθύνη. Συγκεκριμένα, στους στ.141-142 μόλις ενημερώνεται πως ο πρώτος της άνδρας βρίσκεται στο πεδίο της μάχης και θα μονομαχήσει για χάρη της, συγκινείται και θυμάται ό,τι άφησε πίσω στον τόπο της. Καθώς η Ελένη παρακολουθεί τη μονομαχία κάτω, η ψυχή της πλημμυρίζει νοσταλγία και πόνο για την πατρίδα και τους δικούς της. Χωρίς να δηλώνει μεταμέλεια για το σφάλμα της, χωρίς να αρνείται την ελεύθερη βούλησή της, αυτοκατακρίνεται με έλεγχο συνείδησης δριμύ κι εκφράζεται με περιφρόνηση για τον ευατό της. Στους στ. 173-175 λέει πως θα ήθελε να είχε πεθάνει παρά να προκαλέσει αυτό το κακό. Στον στ.180 αποκαλεί τον εαυτό της «σκύλα», διαθέτει επομένως αυτογνωσία και θεωρεί τις πράξεις της άξιες ντροπής. Η Ελένη έχει συνείδηση, αναλαμβάνει τις ευθύνες της, αναγνωρίζει τα λάθη της και νιώθει τύψεις που έγινε η αιτία του πολέμου. Νιώθει ντροπή και νοσταλγία για την πατρίδα της, μα πάνω απ' όλα απέραντη λύπη. Γεμάτοι ντροπή κι εκδίκηση, μα και ειρωνεία είναι οι λόγοι της για τη δειλία και την ήττα του ριψάσπιδα Πάρη, που τον άρπαξε η Αφροδίτη, για να τον σώσει και τώρα βρίσκεται στον οίκο τους. «Καλώς μας ήλθες από τον πόλεμο! Μακάρι ο ψυχωμένος άντρας κει πέρα να σε σκότωνε, που πρώτο μου ήταν ταίρι».

Η Ανδρομάχη

Η Ανδρομάχη στην Ιλιάδα (ραψωδία Ζ) παρουσιάζεται ως «λευκόχερη» (στ. 371) επίθετο που δείχνει την αριστοκρατική της καταγωγή και ως «άψογη συμβία» (στ. 374). Αγαπάει πολύ τον άνδρα της και για αυτό όταν άκουσε ότι οι Τρώες χάνουν έτρεξε «φρενιασμένη» στα τείχη (στ. 388). Στον λόγο της προς τον Έκτορα προσπαθεί να τον πείσει να μείνει μακριά από τη μάχη, χρησιμοποιώντας αρχικά ως πρόφαση το παιδί τους και στη συνέχεια λέγοντας του πως είναι ο μοναδικός άνθρωπος που έχει στον κόσμο και ότι επίσης είναι για εκείνη και μάνα και πατέρας και σύζυγος (στ.407-430). Επειδή ξέρει ότι ο άντρας της

υπερασπίζεται την ηρωική του τιμή του ζητάει να πολεμήσει αμυντικά (στ.431) και όχι να εγκαταλείψει το χρέος του απέναντι στο λαό της Τροίας. Η στάση της δεν είναι ηρωική, είναι όμως βαθιά ανθρώπινη και αντιπροσωπευτική του ρόλου της γυναίκας, που περιοχή της είναι το σπίτι της και χρέος της η φροντίδα για την οικογένειά της.

Η ΕΚΑΒΗ

Η Εκάβη από τους τραγικούς αναδεικνύεται ως η μάνα στην οποία συσσωρεύονται όλα τα δεινά. Στον πόλεμο έχασε όλα τα αρσενικά παιδιά της. Από τις πιο μεγαλειώδεις εικόνες στη ραψωδία Χ η τραγική μορφή της Εκάβης, που στέκεται δίπλα στον γερο Πρίαμο επάνω στο κάστρο με προτεταμένα τα χέρια προς τον κάμπο των μαχών και παρακαλεί τον Έκτορα, δείχνοντάς του τα γυμνά μητρικά της στήθη, που τον θήλασαν και του χάρισαν τη ζωή, να μπει μέσα από τις Πύλες, για να κρυφτεί από τον επιθετικό Αχιλλέα. Τον αβάστακτο πόνο της απελπισμένης μάνας όμως ο Έκτορας δεν ακούει. Και ο Αχιλλέας, μπροστά στα μάτια των γονιών του, κάτω από τα τείχη της Τροίας σκοτώνει ανίερα τον γενναίο Έκτορα. Η τραγική μάνα θωρεί από μακριά τον νεκρό γιο της, που σέρνεται πίσω από το άρμα του νικητή. Σπαρακτικές οι κραυγές, σκίζουν τα στήθη της. Ο θρήνος, απλός και λιγόλογος, χωρίς παροξυσμούς και υστερικές εκφράσεις, μακριά από στηθοκοπήματα και ολολυγές, κρύβει όλο τον σπαραγμό της:

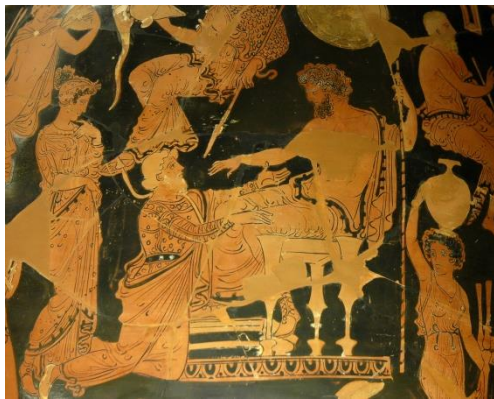
«Παιδί μου τι να ζω η τρίσμοιρη, τέτοιο κακό που με' βρε.

με το χαμό σου τώρα. Κι ήσουνα για μένα το καμάρι

μέρα και νύχτα μες στο κάστρο μας, και σ' όλους μας η σκέπη» (Χ 431-433)

Ο θρήνος της Εκάβης για τον νεκρό Έκτορα, που έφερε πίσω ο Πρίαμος από τα αργίτικα καράβια, είναι η τελευταία της παρουσία στα ομηρικά έπη. Η τραγική μάνα στέκεται σιμά στην Ανδρομάχη κι αφήνει ξέφρενο το ξέσπασμα του πόνου της με το σπαρακτικό της μοιρολόγι.

Η Χρυσήδα

Κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου, ο Αχιλλέας πολιορκήσε και κατέλαβε την Υποπλακίη Θήβη και πήρε ως λάφυρα τη Χρυσήδα, κόρη του Απολλώνιου ιερέα Χρύση, την οποία πήρε ως παλλακίδα ο Αγαμέμνωνας, και ο Αχιλλέας κράτησε για τον ίδιο την Βρισηίδα η οποία υποτίθεται ότι ξεπερνούσε σε ομορφιά την Χρυσήδα. Ο πατέρας της Χρυσήδας, όμως, παρουσιάστηκε στον Αγαμέμνονα προσφέροντας δώρα και ζητώντας πίσω την κόρη του, αλλά ο Αγαμέμνωνας του αρνήθηκε την κόρη του και του συμπεριφέρθηκε με ασέβεια και αγένεια, διαπράττοντας ύβρη απέναντι στον Θεό Απόλλωνα. Ο ιερέας, επιστρέφοντας στον ναό, προσευχήθηκε στον Απόλλωνα να τιμωρήσει τον στρατό του Αγαμέμνονα, και έτσι ο Απόλλωνας έριξε έναν λοιμό στο στρατόπεδο για εννέα ημέρες και για να σταματήσει ο λοιμός έπρεπε ο Αγαμέμνωνας να επιστρέψει την κόρη του ιερέα χωρίς λύτρα. Όταν ο Αγαμέμνωνας αναγκάζεται να τη δώσει πίσω στον πατέρα της, γίνεται αλαζονικός και παράλογος ζητώντας για αντάλλαγμα το γέρας του Αχιλλέα, τη Βρισηίδα.

Αυτός είναι και ο βασικός λόγος, μαζί με τη συμπεριφορά και τα λόγια του Αγαμέμνονα, που ο Πηλείδης αποχωρεί από τον πόλεμο. Βλέπουμε λοιπόν, πόσο πολύ τα πολεμικά λάφυρα επηρεάζουν τους σπουδαίους πολεμιστές και πόσο σημαντικό ρόλο έχουν στη ζωή τους.

Βρισηίδα

Το πραγματικό της όνομα ήταν Ιπποδάμεια. Ο Βρισέας ήταν αδελφός του Χρύση, πατέρα της Χρυσηίδας. Η Λυρνησσός κυριεύθηκε και καταστράφηκε από τον Αχιλλέα, ο οποίος τότε σκότωσε τον σύζυγο της Βρισηίδας, Μύνητα, και τα τρία αδέρφια της, και πήρε την ίδια αιχμάλωτη. Για να την παρηγορήσει ο Πάτροκλος, της υποσχέθηκε να την παντρεύει με τον απαγωγέα της, του οποίου έγινε η ευνοούμενη και αγαπημένη σκλάβα. Αργότερα, όταν η συνέλευση των

πολιορκητών στον Τρωικό Πόλεμο υποχρέωσε τον Αγαμέμνονα, ύστερα από συμβουλή του μάντη Κάλχα, να επιστρέψει τη σκλάβά του, Χρυσηίδα, στον πατέρα της, ο Αγαμέμνων ζήτησε ως αντάλλαγμα τη Βρισηίδα. Απέστειλε τους αγγελιαφόρους του, τον Ταλθύβιο και τον Ευρυβάτη, και πήραν τη Βρισηίδα από τον Αχιλλέα. Μετά από αυτό, ο Αχιλλέας θύμωσε και αρνήθηκε να πολεμήσει. Αυτός ο θυμός («μήνις») του Αχιλλέα αποτελεί το

Θέμα του έπους Ιλιάδα του Ομήρου, όπως γράφουν και οι πρώτοι δύο στίχοι του διάσημου αυτού έργου. Η αποχή του Αχιλλέα στοίχισε την υποχώρηση των Ελλήνων στη μάχη και τον θάνατο του φίλου του, Πατρόκλου. Ο Αγαμέμνονας αναγκάστηκε τελικώς να επιστρέψει τη Βρισηίδα, άθικτη όπως ορκιζόταν, και ο Αχιλλέας ξαναμπήκε στη μάχη.

Η Θέτιδα

Η Θέτιδα στη Α Ραψωδία της Ιλιάδας αν και θεά παρουσιάζεται σαν ανθρώπινη μητέρα. Ανταποκρίνεται αμέσως στο κάλεσμα του γιού της, καταλαβαίνει το παράπρόνός του, προσπαθεί με την στοργή της να απαλύνει την θλίψη του, υπόσχεται να τον βοηθήσει ικανοποιώντας το αίτημά του και πονά και θρηνεί για την πικρή μοίρα του παιδιού της. Η μητρική, προστατευτική της δύναμη - έτσι όπως προσαρμόζεται στην Ιλιάδα, αναδεικνύει μία από τις κεντρικές ιδέες του έπους, την αδυναμία, ακόμα και του μέγιστου των ηρώων. Ημίθεος όπως είναι ο Αχιλλέας, δεν μπορεί να αποφύγει το θάνατο. Τραγική φιγούρα η ίδια αφού ως θεά γνωρίζει ήδη την μοίρα του παιδιού της και δεν μπορεί να ελπίζει. Διατηρεί όμως την θεϊκή της υπόσταση όπως φαίνεται από τον τρόπο επιφάνειάς της και τις συγκρατημένες της κινήσεις.

Πηγές

http://www.pagkritio.gr/files/items/1/144/anatypo_i_thesi_tis_gynaikas_sto_iliadiko_epos.pdf

https://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/index.html

Γυναικείες Μορφές στον Όμηρο - Πόπη Χαλκιά-Στεφάνου

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%98%CE%AD%CF%84%CE%B9%CF%82>

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CE%AF%CE%B4%CE%B1>

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B7%CE%AF%CE%B4%CE%B1>

http://9gym-peiraia.att.sch.gr/Ergasies/ergasia_Odyssey_Soldatou.pdf

http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2296/Omirika-Epi-Iliada_B-Gymnasiou_html-empl/index03.html